

UNIUNE SAU CONTOPIRE? PROBLEMA „SPECIFICULUI ARDELEAN” ÎN POLEMICA DIN PRESA CLUJEANĂ PRIVIND CONCRETIZAREA UNIRII TRANSILVANIEI CU UNGARIA (1866-1870)

Nicoleta Hegedűs*

Abstract: *The union of Transylvania with Hungary was in 1848 one of the main desires of the Hungarian revolutionaries from Transylvania, and this desire was fulfilled with the conclusion of the dualist compromise. The Cluj diet of November 1865 voted this union and it was enshrined in law in 1868. Nevertheless, the effective incorporation of Transylvania into the Hungarian state was a long process, and the Hungarian newspapers made their pages discussing how effective union should be achieved. The controversies on this topic also raise the issue of Transylvanian specificity, and this study aims to highlight the way in which the parties involved relate to the regional identity.*

Keywords: union, Transylvania, dualist compromise, regional identity, Hungarian newspapers.

În presa maghiară clujeană din perioada conceperii și punerii în practică a pactului dualist, discuțiile privind reorganizarea țării după unirea cu Ungaria ocupă un loc important, problema fiind considerată a fi una de înalt interes, iar rezolvarea sa o urgență pentru noul guvern maghiar responsabil. Polemica din jurul implementării efective a uniunii cu Ungaria trădează însă și unele aspecte ale imaginii de sine a elitei maghiare ardeleni, întrucât subiectul dezbătut are ca punct esențial păstrarea sau renunțarea la particularitățile ardeleni, stabilirea locului pe care apartenența regională îl ocupă în discursul identitar al maghiarilor ardeleni. Studiul de față își propune o incursiune în sfera dezbaterilor publice privind reorganizarea administrativă a Ardealului după unire, încercând să puncteze implicațiile de natură identitară ale acestora¹.

După înfrângerea revoluției de la 1848-49, în Imperiul Habsburgic s-a instaurat regimul politic neoabsolutist. Constituția din 4 martie 1849 prevedea separarea totală a Transilvaniei de Ungaria și organizarea ei ca provincie a coroanei, în frunte cu un guvernator militar și civil. Vechea organizare administrativă a fost desființată și, prin decretul din 21 septembrie 1849, provincia a fost împărțită în șase unități administrative conduse de comandanți militari, secondați de câte un împuternicit pentru problemele de ordin civil, care, teoretic, era responsabil doar în fața împuternicitului imperial pentru sfera civilă din Transilvania, dar în practică era supus în totalitate comandantului militar. Atât la nivel central, cât și local, s-a recurs la înlocuirea corpului funcționăresc, fiind înlăturați toți cei care erau suspectați de a fi fost simpatizanți ai revoluției. Caracterul

---

* Asistent cercetare dr., Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române din Cluj-Napoca; e-mail: hnicoleta@yahoo.com

¹ Implementarea efectivă a unirii Transilvaniei, activitatea comisariatului regal Manó Péchy, trimis în Transilvania cu această misiune, ecourile întregului proces în opinia publică transilvană au fost analizate în ampla lucrare a lui Judit Pál, *Unió vagy „unificáltatás” ? Erdély uniója és a királyi biztos működése (1867–1872)*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2010.

opresiv al noului regim era susținut și de măsuri precum înființarea de tribunale militare, punerea la punct a instituției polițienești, înființarea jandarmeriei și organizarea rețelei de informatori și agenți secreți². O organizare administrativă asemănătoare a fost introdusă și în Ungaria, care era degradată la statutul de simplă provincie. Regimul militar s-a menținut până la emiterea diplomei din octombrie 1860, prin care se revenea la vechea organizare, bazată pe comitate. În anii anteriori compromisului, reforma administrativă a fost subiectul unor intense polemici, încercându-se găsirea unui echilibru între atribuțiile administrațiilor locale și controlul exercitat de puterea centrală, separarea sistemului judecătoresc de administrația publică etc. Guvernul maghiar responsabil în frunte cu contele Andrassy, numit în februarie 1867, a avut printre principalele sale obiective organizarea Ungariei în concordanță cu noul statut juridic al țării, generat prin acordul dualist. Tabăra conservatoare dorea să se mențină principiile unei largi autonomii administrative, caracteristice sistemului comitatens și vechiului regim bazat pe stări, iar tabăra liberală opta pentru o centralizare statală solidă, caracteristică regimurilor parlamentare moderne. Reforma generală a administrației locale a avut loc abia în anii 1870-1871, în sensul unui compromis între guvern și autoritățile locale, pentru ca treptat, până în 1886, să se ajungă la „etatizarea comitatelor”³.

Elita maghiară din Transilvania a primit unirea cu entuziasm, cu toate că detaliile sale au fost negociate cu Curtea imperială de Deák și oamenii săi, fără participarea directă a ardelenilor⁴. Privită de către partea ungară ca o condiție *sine qua non* a realizării compromisului, unirea, votată la dieta din Cluj din noiembrie 1865, a intrat în practică după desființarea Cancelariei aulice a Transilvaniei, la 6 martie 1867, și eliberarea din funcție a guvernatorului Crenneville, acte în urma cărora guvernul maghiar a preluat controlul asupra Transilvaniei. Consfînțirea prin lege a uniunii a avut loc la sfârșitul anului 1868, când parlamentul a votat legea uniunii (legea XLIII/1868), alături de legea naționalităților. Iar la 1 mai 1869, a încetat formal existența Guberniului Transilvaniei⁵, puterea executivă fiind pe deplin preluată de guvernul maghiar. Toți acești pași au asigurat uniunea formală, însă adevărata piatră de încercare a reprezentat-o uniformizarea administrației la nivel local.

Kövényi László, istoric, statistician și redactor-proprietar al cotidianului pro-Deák, „Korunk”, a identificat în viața politică transilvăneană cinci orientări în ceea ce privește modul în care ar trebui să se realizeze unificarea administrativă. Majoritatea maghiarilor ardeleni doreau unire necondiționată, iar partida lui Deák, grupată în jurul publicației „Pesti Napló”, opta pentru o uniune care să țină cont de specificitățile regionale ale

² D. Tóth Béla, *Erdély 1849-1850 fordulóján*, „Erdélyi Múzeum”, 63. köt., 2001, 1–2. füz., p. 42–49.

³ Kozári Monika, *A dualista rendszer*, Budapest, Pannonica Kiadó, 2005, p. 193–200.

⁴ Pál Judit, *Kiegyezés és unió*, în vol. *Emlékkönyv Csetri Elek születésének nyolcvanadik évfordulójára*, szerk.: Pál Judit, Sipos Gábor, Kolozsvár, Az Erdélyi Múzeum – Egyesület kiadása, 2004, p. 345–355.

⁵ Pál Judit, *Unió vagy „unificáltatás”*, p. 9. Guberniul și-a încetat formal activitatea în 1869, însă după numirea în aprilie 1867 a unui comisar regal, în persoana comitelui suprem al comitatului Abaúj, Manó Péchy, pentru a coordona procesul unirii, acesta a fost instalat și la conducerea Guberniului, a cărui activitate s-a întrepătruns astfel în mare măsură cu cea a comisariatului regal.

Ardealului. Partidul lui Tisza Kálmán, ai cărui adepți din Ardeal scoteau publicația „Magyar Polgár”, milita pentru contopirea totală, prin ștergerea tuturor diferențelor existente la nivel administrativ și legislativ între cele două părți. Sașii erau de acord cu unirea, dar numai prin respectarea anumitor condiții, iar românii erau împotriva unirii⁶. Cele cinci tendințe pot fi grupate în două categorii principale: cei care optează pentru soluții revoluționare (aici integrându-se cele două „extreme”: românii, care refuză unirea, partida tiszaisă, care dorea contopirea totală) și cei care respectă principiul legitimității (celelalte trei grupări, care votează pentru păstrarea anumitor specificități ardeleni). Analizând cele două tabere din prima categorie, Kőváry s-a străduit să demonstreze lipsa de corectitudine politică și de eficacitate practică atât a refuzului unirii, cât și a unei eventuale renunțări la toate particularitățile ardeleni.

Românii au condiționat acceptul pentru unire de recunoașterea lor ca a patria „națiune” privilegiată⁷, dar Kőváry arată că aceste „națiuni” nu s-au coagulat pe baze lingvistice, ele erau legate de proprietatea funciară, iar românii nu se puteau „mândri” cu un teritoriu anume al lor, cum era cazul maghiarilor, sașilor și secuilor. De asemenea, românii trebuie să observe că împărțirea pe națiuni privilegiate avea sens numai în perioada principatului, când cele trei națiuni votau în dietă nu individual, ci pe curii. Diploma leopoldină a luat mult dintre atribuțiile „națiunilor”, transferându-le asupra religiilor recepte. Românii și-ar putea valorifica superioritatea numerică pe teren politic mult mai ușor dacă ar intra în vigoare legislația propusă la 1848, care deschidea calea spre un sistem electoral mai apropiat timpurilor moderne. De aceea, uniunea ar fi în interesul lor⁸.

La cealaltă extremă se afla partidul lui Tisza (reprezentând, la 1867, opoziția liberală), care susținea că nu este necesară păstrarea niciunui element care să amintească de existența separată a Ardealului. Aceasta ar presupune ștergerea totală a unui sistem instituțional format de-a lungul secolelor și reorganizarea pe baze complet noi. Dar, neexistând garanția că o astfel de întreprindere ar avea sorți de izbândă, este extrem de periculoasă implementarea ei. Ardealul, de-a lungul secolelor de existență separată, a dezvoltat realități sociale, administrative, regionale, naționale și religioase foarte eterogene și a avut în multe puncte o evoluție diferită față de Ungaria, de aceea contopirea prin ștergerea acestor particularități este problematică⁹.

Contopirea nu este posibilă și, având în vedere controversele pe care le generează, nu pare nici necesară. Dar diseminarea acestei probleme pune în evidență delicatul raport dintre ideea statului național maghiar unitar și specificitatea ardeleană. Acest caracter aparte este dat pe de o parte de poziția geografică, pe de altă parte, de evoluția istorică.

⁶ *Hogyan egyesítsük Erdélyt ? Beolvasszuk-e, vagy csak unióljuk ?*, I, „Korunk”, 37. sz., márc. 27, 1867, p. 1.

⁷ Pentru atitudinea românilor față de compromisul dualist și răspunsul lor politic la unirea Transilvaniei cu Ungaria vezi Keith Hitchins, *Afirmarea națiunii: mișcarea națională românească din Transilvania, 1860–1914*, București, Edit. Enciclopedică, 2000; Dumitru Suciu, *Studii privind mișcarea națională a românilor din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, Cluj-Napoca, Edit. Tribuna, 2004.

⁸ *Hogyan egyesítsük Erdélyt ?*, II, „Korunk”, 38. sz., márc. 27, 1867, p. 1.

⁹ *Hogyan egyesítsük Erdélyt ?*, III, „Korunk”, 39. sz., márc. 31, 1867, p. 1.

Situarea Ardealului în imediata vecinătate a statului român determină o mai mare sensibilitate față de criza orientală, întrucât statul român, cu un domn german în frunte, reprezintă o atracție atât pentru românii transilvăneni, cât și pentru sași. Susținătorii contopirii sunt de părere că aceasta ar pune capăt agitațiilor daco-româniste. Kőváry însă este convins că o uniune realizată pe cale pașnică, la masa tratativelor, ar reprezenta o garanție mai stabilă împotriva acestor tendințe. Mai mult, prin contopire s-ar desființa structura actuală a pământului săsesc și a celui secuiesc, teritorii care se constituie într-o graniță între România și comitatele ardeleni, iar agitatorii din țara vecină și-ar putea desfășura mai ușor activitatea.

Evoluția istorică a determinat în Transilvania încheierea unor structuri sociale și instituționale diferite de cele din Ungaria, ele definind specificul ardelean. Cu toate că Ardealul s-a constituit din „elemente anormale”, de-a lungul timpului ele s-au organizat într-o structură statală echilibrată și funcțională. Tocmai acest echilibru este amenințat de contopirea totală. Aceasta ar fi fost posibilă dacă organizarea statală a Ardealului ar fi fost una uniformă și definitivă. Însă Ardealul nu a putut să își stabilească nici măcar un centru permanent, întrucât, încă de la începuturile sale, el s-a constituit din trei regiuni mai mici: pământurile maghiarilor, sașilor și secuilor. Cele trei teritorii au ajuns la o anumită uniune între ele în 1438. Dar și după această uniune, ele și-au păstrat organizarea internă, iar această realitate nu au putut-o distruge nici principele, nici, mai târziu, Guvernul. De aceea, în perioada voievodatului, au fost favorizați războinicii secuiei, în Principatul comitatele maghiare, iar în era gubernială sașii. Diferențele dintre cele trei regiuni s-au păstrat, dincolo de forța principiului de unitate națională, în primul rând pentru că sistemul proprietății funciare și al organizării administrative erau diferite. Un exemplu elocvent în acest sens este problema deținerii pământului. Dacă pe pământul săsesc nu existau nobili și iobagi, sașii acceptând doar titlatura de cetățean, iar în secuime nu a existat pentru multă vreme iobăgie, toți secuii considerându-se liberi și nobili, chiar și fără donație, în comitatele maghiare erau prezente aristocrația și iobăgia. Cu toate aceste antagonisme, societatea ardeleană a învățat să se mențină în echilibru, iar acest lucru era necesar pentru procesul de modernizare, pentru liniștea internă, pentru bunăstarea materială și spirituală a locuitorilor. Celor trei regiuni cu particularitățile evidențiate mai sus li se adaugă orașele, ale căror libertăți și structură diferă în multe privințe de cele ale orașelor din Ungaria¹⁰.

În argumentarea poziției sale față de modul în care ar trebui să fie pusă în practică unirea Transilvaniei cu Ungaria, Kőváry pune accentul pe legitimitatea istorică, pe

---

¹⁰ *Hogyan egyesítsük Erdélyt ?*, IV, „Korunk”, 40. sz, ápr. 3, 1867, p. 1. Într-un alt articol (*A városok rendezése II*, „Korunk”, 80. sz, júl. 7, 1867), Kőváry acceptă necesitatea unor sacrificii din partea ardelenilor în interesul unirii cu Ungaria, dar subliniază lipsa de utilitate practică a renunțării la instituții vechi, care și-au dovedit funcționalitatea, doar pentru a implementa ceva nou. Este mai ales cazul organizării orașelor, domeniu unde, cel puțin în era principilor naționali, Ardealul era superior Ungariei, căci în legislativul ardelean fiecare oraș avea drept de vot egal cu comitatele (ceea ce autorul recunoaște că era totuși o exagerare), în timp ce în Ungaria toate orașele la un loc aveau un singur vot. Din acest exemplu ar reieși clar statutul superior al orașelor din Transilvania. Pentru evoluția orașelor ardeleni vezi *Erdélyi várostörténeti tanulmányok*, szerk.: Pál Judit, Fleisz János, Csikszereda, Pro-Print Kiadó, 2001.

necesitatea conservării unei structuri sociale anacronice, dar care asigură interesele politice ale elitei maghiare. De aceea, reformele liberale și democratice introduse în programul revoluționarilor maghiari de la 1848 și care au fost acceptate ca principii de bază de către guvernul liberal instaurat în fruntea Ungariei în urma compromisului, nu sunt potrivite și pentru Transilvania. „Însuflețirea exagerată pentru principiul egalității în drepturi” ar da câștig de cauză superiorității numerice într-o regiune cu 2 milioane de locuitori, dintre care jumătate sunt români. Astfel, o însemnată putere politică ar ajunge în mâinile unei națiuni care abia se familiarizează cu drepturile constituționale și care nu s-ar putea folosi în mod înțelept de această putere. Pe de altă parte, nu ar fi benefică nicio lege a naționalităților care să favorizeze elementul maghiar, întrucât, în Ardeal, cu excepția unei părți a secuimii, în aproape toate comitatele români sunt în superioritate numerică (nu sunt incluse, desigur, orașele, care sunt în marea lor majoritate libere, și nu contopite în comitate), iar dezavantajarea lor ar prejudicia dezvoltarea economică și comercială.

Românii pot fi ținuți cel mai ușor în frâu prin păstrarea vechii organizări a Ardealului. Astfel, pe pământul secuiesc, din cei aproximativ 400.000 de oameni, circa 100.000 sunt români, pe cel săsesc, din 400.000, mai mult de jumătate, iar în orașele maghiare, din 100.000, doar un sfert. Sunt, așadar, împărțiți, răsfirați, divizați. Beneficiază de superioritate numerică netă doar în comitate, dar acolo sunt inferiori în ceea ce privește posesia pământului și nivelul cultural¹¹.

Kóváry pledează în aceste articole pentru păstrarea specificului ardelean în cadrul statului național maghiar. Acest specific este dat de structura etnică a Transilvaniei și de sistemul juridic și administrativ particular, care s-a dezvoltat de-a lungul secolelor de existență separată, în spiritul asigurării unui echilibru între forțele etnice și religioase divergente. Prin urmare, Transilvania nu poate să reprezinte în noul stat maghiar decât o regiune cu probleme particulare, ce necesită o atenție separată.

O opinie contrară este susținută de ziarul opoziției, „Magyar Polgár”¹², care milita pentru contopirea totală. Organizarea comitatelor ardelene (incluzând aici și scaunele secuiești) după modelul celor din Ungaria ar fi un pas important pentru punerea în practică a uniunii. O parte a societății maghiare din Transilvania și-a manifestat reticența față de adoptarea în întregime a modelului maghiar în adunarea de la Cluj, din 1861, când elita maghiară a votat împotriva acestei propuneri, aducând ca argumente lipsa de concordanță cu tradițiile și realitățile sociale ardelene, dat fiind numărul mic al locuitorilor. Această atitudine potrivnică este condamnabilă din două puncte de vedere. În primul rând, ea a dat apă la moară celor care îi învinuiau pe ardeleni că nu își doresc unirea deplină cu Ungaria. În al doilea rând, ea nu servește intereselor politice și economice ardelene pe termen lung, întrucât guvernul maghiar a decis să nu se revină provizoriu la vechile legi ale Transilvaniei, ci să se mențină în mare parte legislația austriacă, până la definitivarea unui cod de legi care să corespundă noului statut juridic al

¹¹ *Ibidem*.

¹² Ziarul „Magyar Polgár” și-a început activitatea în 1867, cu K. Papp Miklós în postul de redactor-șef, declarându-și ca orientare politică statutul de ziar liberal independent. Un colaborator important al ziarului a fost Tisza László, promovând vederile stângii de centru, adică ale opoziției liberale.

țării¹³. În noua legislație se va acorda o mai mare atenție comitatelor din Ungaria, care sunt mai înaintate pe scara evoluției. De aceea, pentru ele tranziția va fi mai rapidă, iar această rapiditate este de dorit și pentru Ardeal¹⁴. Pentru a combate argumentele celor care consideră modelul comitatelor din Ungaria incompatibil cu realitățile ardelenice, „Magyar Polgár” aduce exemplul scaunului secuiesc Ciuc, care la aceeași adunare din 1861 s-a decis să urmeze acel model, dovedindu-se funcțional¹⁵.

Ziarul oficial „Kolozsvári Közlöny” subliniază, în repetate rânduri, necesitatea reinstaurării constituționalității în Ardeal, unde, după neoabsolutismul perioadei 1849-1859, era liberală a debutat cu repunerea în funcție a Guberniului ca organ central administrativ, îndatoririle sale juridice fiind preluate de o nou-înființată Curte Supremă de Justiție, a cărei legitimitate nu a fost recunoscută de către intelectualitatea maghiară ardelenă. Regimului Schmerling i se reproșează birocratizarea excesivă a administrației publice. Noul guvern maghiar responsabil, numit în februarie 1867 și care a devenit puterea centrală executivă și în Ardeal, trebuia să aibă în vedere reorganizarea cât mai rapidă a Transilvaniei. Diploma din octombrie 1860 și patenta imperială din februarie 1861 încercau să organizeze imperiul pe baze liberale, dar în spiritul centralizării și uniformizării, ceea ce i-a nemulțumit profund pe maghiari, pentru că era inacceptabil pentru ei să fie tratați ca niște provinciali oarecare¹⁶. Compromisul dualist a adus câștig de cauză maghiarilor, ei devenind parteneri cvasi-egali în gestionarea Imperiului, iar elita maghiară transilvană dorea adoptarea cât mai rapidă a legislației ungare și pentru recent atașata provincie, întrucât legile „austriece” erau percepute drept abuzive, în primul rând pentru că erau aplicate de un corp funcționăresc numit arbitrar.

În acest context, „Kolozsvári Közlöny” îndeamnă la o atitudine deschisă față de implementarea practică a uniunii, acceptarea legislației maghiare fiind scontată cu urmări pozitive pentru Ardeal. Fără îndoială, Ardealul beneficiază de anumite particularități pe care, asemenea dialectelor locale, doar „fiii Ardealului le pot înțelege și aprecia”. De aceea este scuzabil sentimentalismul celor care nu se pot despărți cu entuziasm de cele vechi, dar această slăbiciune trebuie să fie una de moment, întrucât viitorul se anunță luminos sub conducerea și ocrotirea coroanei Sfântului Ștefan¹⁷.

Guvernul maghiar a acționat încet și cu circumspecție în privința contopirii Transilvaniei, în primul rând din cauza problemei delicate a naționalităților. Nici până la sfârșitul perioadei dualiste, legislația Transilvaniei nu a fost în întregime aliniată celei din Ungaria propriu-zisă. Legea uniunii (XLIII/1868) declara egalitatea în drepturi politice și civile și desființarea privilegiilor „națiunilor” medievale, egalitatea în fața legii a religiilor și recepte, care își puteau păstra autonomia, precizând că aceleași drepturi sunt valabile și

¹³ „Magyar Polgár” reproșează în repetate rânduri guvernului maghiar păstrarea legislației austriece în Transilvania până la definitivarea codului de legi al statului maghiar. Schimbarea membrilor aparatului funcționăresc (numiți în mod arbitrar de către stăpânirea austriacă) rămâne o măsură superficială până la concretizarea unirii depline.

¹⁴ *Egy szavazat a székelýföldről, az erdélyi köztörvényhatóságok szervezése iránt*, „Magyar Polgár”, 6.sz., ápr. 3, 1867, p. 21.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Szabad György, *Forradalom és kiegyezés választóján. 1860–1861*, Budapest, 1967.

¹⁷ *Túlbuszók ne legyünk II*, „Kolozsvári Közlöny”, 30. sz., márc. 9, 1867, p. 127.

pentru confesiunile greco-catolică și ortodoxă. Numărul deputaților ardeleni a fost ridicat la 75, iar atribuțiile Guberniului erau în întregime preluate de guvernul maghiar, care propunea în funcție comitele sășesc și comiții secuilor. Universitatea săsească a fost temporar păstrată, dar i-au fost luate atribuțiile judecătorești¹⁸. Legea uniunii a luat în considerare consecințele practice ale existenței separate a Ardealului, de aceea nu a dorit să implementeze forțat legislația maghiară, mai ales că aceasta era în plin proces de desăvârșire. De aceea, pentru Ardeal, s-au păstrat o serie de elemente din legislația austriacă a absolutismului, în special în domeniul legislației civile. Diferențele dintre legislația Ardealului și cea a Ungariei propriu-zise au fost diminuate treptat, odată cu introducerea legilor noi, dar deosebiri s-au menținut până la sfârșitul perioadei. În decurs de 10 ani, regulamentul de procedură în procesele civile, codul penal austriac, legile comerțului și altele au fost înlocuite și în Ardeal cu legi elaborate de legislativul de la Budapesta¹⁹.

Unele reminiscențe austriece au dat Ardealului o fațadă mai modernă (codul civil austriac, legea minelor din 1854, care favoriza întreprinzătorii în detrimentul proprietarilor funciari, instituția jandarmeriei, coordonată de la centru). În schimb, menținerea în Ardeal a legii privind libertatea presei din 1852, chiar dacă ea a fost modificată prin decret guvernamental în 1871, în sensul modernizării ei, precum și atribuția mai mult sau mai puțin fățișă a jandarmeriei de a menține sub control eventualele proteste ale naționalităților, au dezavantajat Ardealul pe tărâmul libertăților individuale.²⁰

Legislația diferită a rămas un subiect de polemică în presa maghiară transilvană, ziarele de opoziție punând accentul pe dezavantajarea ardelenilor. Cerând în mod incisiv integrarea deplină a Transilvaniei în statul maghiar și reproșând deputaților ardeleni refuzul de a lua atitudine în această privință, „Magyar Polgár” semnalează în 1869 unele cazuri de tratament diferențiat, pentru a demonstra că ardelenii, ca cetățeni ai statului maghiar, nu beneficiază de drepturi egale cu cei din Ungaria propriu-zisă. De exemplu, un articol din septembrie 1869 vorbește despre problema recunoașterii diplomei de avocat. O diplomă obținută la Pesta dădea posesorului dreptul de a profesa pe tot teritoriul Ungariei, în timp ce un avocat care a obținut diploma la Târgu Mureș putea profesa doar în Ardeal. De asemenea, salariul judecătorilor tablei regale din Pesta era mai mare decât cel al celor din Târgu Mureș, iar funcționarii din comitatele ardeleni au un salariu mai mic decât cei din comitatele din Ungaria. Pentru a-și ilustra cât mai grăitor punctul de vedere, „Magyar Polgár” recurge la utilizarea parabolei celor doi frați, unul tânăr și puternic, care ajută la eliberarea trăsurilor înfundate în noroi, iar celălalt, mai în vârstă, care încasează banii, îndemnându-l pe cel tânăr să muncească în continuare și să aștepte până „mai crește”²¹. Un alt articol din 1869 reproșează guvernului că nu sprijină suficient dezvoltarea infrastructurii din Ardeal²².

¹⁸ În 1876-77 s-a anulat autonomia Pământului Crăiesc, scaunele săsești și secuiești fiind încadrate în sistemul comitatens unitar.

¹⁹ *Erdély története. Harmadik kötet. 1830-tól napjainkig*, Köpeczi Béla (főszerk.), Budapest, Akadémiai Kiadó, 1986, p. 1624–1626.

²⁰ *Elmélkedések a napi események felett*, „Székely Hírlap”, 15. sz, feb. 24, 1869, p. 59.

²¹ *Erdély jutalma a jobboldali hűségért*, „Magyar Polgár”, 115. sz., szept. 29, 1869, p. 490–491.

²² „Magyar Polgár”, 147. sz., dec. 12, 1869, p. 617.

Guvernele liberale din fruntea Ungariei dualiste și-au propus crearea unui stat modern, în care libertățile individuale și egalitatea în drepturi pentru toți cetățenii patriei să fie garantate prin constituție. Acestui obiectiv i s-a adăugat însă aspirația, izvorâtă din ideologia dominantă a momentului²³, de a transforma statul multiethnic într-unul național maghiar. Din această cauză, dar și din frica de a pierde supremația politică în fața naționalităților, unele legi (legile electorale, cele școlare) nu au corespuns scopului inițial. În Transilvania, legislația maghiară a fost impusă treptat, dar menținerea unor diferențe (legea mineritului, legea presei, censul de votare mai ridicat în Ardeal) permite interpretări diferite ale raportului dintre cetățenie și statul național. În cadrul statului maghiar, drepturile cetățenești (înțelegând aici drepturi politice, de desfășurare a activităților economice și de beneficiu asupra serviciilor sociale) nu erau uniforme în totalitate, pe întreg teritoriul statului²⁴. Pornind de la această stare de fapt, într-o parte a societății maghiare ardeleni s-a conturat treptat sentimentul că puterea centrală de la Budapesta neglijează interesele Ardealului, tratându-l ca pe o provincie periferică a cărei modernizare nu constituie o prioritate, în această stare de spirit regăsindu-se rădăcinile transilvanismului secolului XX ca discurs identitar²⁵.

După cum conchide ziarul „Székely Hírlap”, prin implementarea acordului dualist, Ardealul a trăit unele dintre cele mai importante zile ale sale, căci s-a realizat alipirea la Ungaria, o uniune chiar mai strânsă decât a fost cea de dinainte de Mohács. Având în vedere că în orașele și comitatele ardeleni cultura este la fel de „maghiară” ca la Budapesta, această uniune nu este rezultatul paragrafelor de lege, ci urmarea firească a evoluțiilor impuse de această realitate²⁶. Dincolo însă de acceptarea și afirmarea entuziastă a unității culturale depline, societatea maghiară ardeleană conștientizează existența unui specific regional, care constă în primul rând în compoziția etnică a Transilvaniei, ceea ce a determinat coagularea unor structuri sociale particulare și a unui anumit sistem politico-juridic, pus în funcțiune într-un cadru instituțional aparte. Elita politică maghiară din Ardeal a acceptat necesitatea compromisurilor în fața puterii centrale, iar prin intermediul presei s-a dat glas atât argumentelor celor care susțineau contopirea totală, cât și temerilor unora care vedeau în vechea organizare a Transilvaniei garantul echilibrului între structurile sociale și etnice eterogene, dar și al menținerii supremației politice maghiare. Obiectivul guvernelor liberale de la Budapesta era uniformizarea administrativă și subordonarea accentuată a administrațiilor locale față de puterea centrală, iar aceste tendințe erau susținute, în general, și de către liberalii ardeleni. Însă „sentimentalismul” celor care se gândesc cu nostalgie la trecut, despre care vorbește „Kolozsvári Közlöny”, demonstrează existența, oarecum în completarea identității maghiare, a unei conștiințe regionale ardeleni, asumarea unor diferențe de detaliu în cadrul mai larg al axiomei unității etnice și culturale.

²³ Procesul de formare a discursului identitar național maghiar și manifestările sale în viața de zi cu zi sunt analizate în lucrarea lui Alexander Maxwell, *Everyday Nationalism in Hungary 1789–1867*, De Gruyter Oldenbourg, 2019.

²⁴ Pentru raportul dintre calitatea de cetățean și statul-națiune în Europa modernă vezi Andreas Fahrmeir, H.S. Jones, *Space and belonging in modern Europe: citizenship(s) in localities, regions, and state*, „European Review of History – Revue européenne d’histoire”, vol. XV, no. 3, 2008, p. 243–253.

²⁵ Vezi K. Lengyel Zsolt, *A kompromisszum keresése: tanulmányok a 20. századi transzilvanizmus korai történetéhez*, Csíkszereda, Pro-Print Kiadó, 2007.

²⁶ *Elmélkedések a napi események felett*, „Székely Hírlap”, 15.sz, feb. 24, 1869, p. 59.